Spis treści

Część 1

I. Wstęp (J. Piekalski) 11
II. Geograficzne, militarno-polityczne i gospodarcze uwarunkowania lokalizacji Wrocławia (K. Marcinkiewicz, J. Piekalski) 15
III. Przemiany zagospodarowania terenu w fazach protomiejskich (K. Marcinkiewicz, J. Piekalski) 21
1. Wprowadzenie do dyskusji 21
2. Rozwój wczesnego osadnictwa na placu Nowy Targ 23
a. Faza I – początki osadnictwa, b. Faza II – *ad sanctum Adalbertum*, c. Faza III – wczesna *civitas*, d. Przedlokacyjne osadnictwo lewobrzeżne w świetle aktualnych możliwości interpretacyjnych
IV. Plac Nowy Targ w średniowieczu i wczesnej nowożytności 141
1. Geneza i datowanie placu Nowy Targ (K. Marcinkiewicz, J. Piekalski) 141
2. Przemiany placu w późnym średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych w świetle stratygrafii nawarstwień (K. Marcinkiewicz, J. Piekalski) 152
a. Faza V – wczesny etap użytkowania placu, b. Faza VI – rozwój targowiska, c. Faza VII – stabilizacja, d. Faza VIII – warstwy przemieszane w późnym średniowieczu i nowożytności
3. Przemiany placu w późnym średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych w świetle źródeł pisanych (M. Goliński) 195
a. Zagadka początków placu, b. Kontekst osadniczy funkcjonowania placu. Parcelacja i zabudowa, c. Dwór klasztoru henrykowskiego, d. Dwory książęce, e. Hanzeatyckie nazwy domów, f. Żeńskie konwenty mieszczańskie, przytułki i domy altarzystów, g. Struktura zawodowa mieszkańców okolicy, h. Zagospodarowanie placu. Urządzenia handlowe i nawierzchnia, i. Wodociągi i kanalizacja
4. Analiza architektoniczna przemian zabudowy wokół placu Nowy Targ w średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych (M. Małachowicz) 210
V. Dom i jego wyposażenie 219
1. Konstrukcje i wielkość budynków (J. Piekalski) 219
a. Budynki zagłębione w podłoże, b. Budynki plecionkowe, c. Budynki zrębowe, d. Budynki słupowe, e. Szkieletowe budynki na przyciesi
2. Elementy wyposażenia wnętrz mieszkalnych (K. Wieczorek-Kańczura) 258
a. Fragmenty mebli, b. Okucia mebli
3. Oświetlenie (K. Wieczorek-Kańczura) 261
a. Łuczywa, b. Świecaki, c. Świeczniki, d. Kaganki
4. Między kuchnią a stołem 272
a. Wyposażenie kuchni (K. Wieczorek-Kańczura), b. Noże, pochewki i okucia pochewek na noże (J. Szajt, K. Wieczorek-Kańczura), c. Naczynia i łyżki drewniane (J. Szajt, K. Wieczorek-Kańczura), d. Naczynia ceramiczne – forma i funkcja (J. Szajt, K. Wieczorek-Kańczura), e. Kultura stołu (J. Szajt)
5. Analiza technologiczno-funkcjonalna żelaznych noży (B. Miazga) 400
6. Analiza surowcowa wybranych zabytków drewnianych (E. Roszyk, J. Szajt) 444

VI. Handel i wymiana 449
1. Monety (P. Duma, B. Paszkiewicz) 449
a. Przed 1250 rokiem, b. Podstawy atrybucji i datowania monet z lat 1275–1335, c. Rozpoznanie nieznanych dotąd monet polskich z lat 1275–1335 na Nowym Targu, d. Monety obce z lat ok. 1275–1335, e. Ogólna charakterystyka monet z lat ok. 1275–1335 na Nowym Targu, f. Po 1335 roku, g. Podsumowanie, h. Katalog monet z placu Nowy Targ
2. Plomby ołowiane (P. Duma) 488
3. Cechy i liczmany (P. Duma) 495
4. Nowa postać handlu (XIII–XV wiek). Przykład Wrocławia (B. Paszkiewicz, K. Wachowski) 500
a. Wstęp, b. Miejsce handlu, c. Surowce, półfabrykaty i wyroby – kontrola, konfekcjonowanie i sposoby znakowania, d. Systemy wagowo-pieniężne, e. Formy tezauryzacji pieniądza, f. Wzorce monet, wag i miar, g. Liczmany i cechy, h. Notatki i dokumenty handlowe, i. Zakończenie
VII. Znajomość pisma w późnośredniowiecznym Wrocławiu (K. Wachowski) 539

Część 2

VIII. Militaria (L. Marek) 563
1. Wstęp 563
2. Oporządzenie jeździeckie 563
a. Ostrogi, b. Strzemiona, c. Kiełzna, d. Zgrzebła
3. Broń miotająca 605
a. Groty, b. Elementy kuszy, c. Łuk
4. Broń biała 622
a. Miecze, b. Puginały, c. Pochwy
5. Broń drzewcowa 641
6. Broń obuchowa 642
7. Uzbrojenie ochronne 644
a. Kolczugi, b. Pancerze skórzane, c. Pancerze kryte
8. Elementy uzbrojenia na akwamanili z placu Nowy Targ 652
9. Podsumowanie 657
10. Średniowieczna produkcja broni i elementów uzbrojenia w świetle metalograficznych badań wybranych zabytków (B. Miazga) 664
a. Wprowadzenie, b. Płytki brygantynowe, c. Nóż bojowy i miecze, d. Kolczugi, e. Podsumowanie
IX. Bulla papieża Benedykta XI (B. Paszkiewicz) 713
X. Akcesoria pielgrzymie i dewocjonalia (J. Sawicki, K. Wachowski) 719
1. Stan badań 719
2. Znaki pielgrzymie 720
3. Znaki pielgrzymie a dzbanuszki typu Hansekanne 731
4. Akcesoria pielgrzymie 732
a. Elementy stroju, b. Przedmioty wydające dźwięki, c. Kule zapachowe (?), d. Pojemniki na wodę
Dewocjonalia 738
a. Agnuski – relikwie zastępcze, b. Ampułki, c. Plakietki, d. Krzyżyki, e. Różaniec, f. Figurki świętych, g. Tabliczki woskowe
6. Pielgrzymka pokutna – fałszerstwa znaków pielgrzymich 743
7. Organizacja pielgrzymek w średniowiecznym Wrocławiu 744

XI. Rzemiosło skórnicze i jego produkty 747
1. Rzemiosła skórnicze (M. Konczewska) 747
a. Wprowadzenie, b. Rzemiosła skórnicze w świetle źródeł pisanych, c. Warsztaty garbarskie, d. Warsztaty szewskie, e. Wnioski
2. Odzież skórzana – obuwie, patynki, rękawice i inne elementy ubioru (M. Konczewska) 794
a. Obuwie, b. Odzież, c. Wnioski
3. Wyniki badań spektralnych średniowiecznych zdobionych zabytków skórzanych (B. Miazga) 850
a. Wprowadzenie, b. Metoda badań, c. Wyniki badań i dyskusja, d. Wnioski
4. Wyniki gatunkowej ekspertyzy zabytków skórzanych (T. Radek) 872
XII. Tekstylia (Ł. Antosik, J. Maik, A. Rybarczyk, J. Słomska, E. Wtorkiewicz-Marosik) 875
1. Wstęp 875
2. Materiały 875
a. Tkaniny wełniane, b. Tkaniny z włosia końskiego, c. Tkanina półwełniana, d. Tkaniny jedwabne, e. Tkanina wełniano-jedwabna, f. Tkaniny z surowca roślinnego, g. Wełniane taśmy, h. Wełniany frędzel, i. Jedwabne pasamony – tasiemki lub galony, j. Wełniane nici lub sznurki, k. Sznurek z włosia, l. Sznurki jedwabne, m. Sznurki z surowca roślinnego, n. Filc
3. Podsumowanie 905
XIII. Akcesoria stroju (J. Sawicki) 905
1. Wprowadzenie 905
2. Stan badań 905
3. Chronologia i struktura placu Nowy Targ a rozmieszczenie zabytków 906
4. Konstrukcja przedmiotów 911
a. Elementy pasa, b. Zapięcia i ozdoby stroju
5. Sposoby produkcji i techniki wykonywania ornamentów 918
a. Kucie, b. Repusowanie, c. Odlewanie w formie, d. Lutowanie, e. Ozdabianie gotowej powierzchni
6. Analiza zabytków 923
a. Elementy pasa, b. Ozdoby i zapięcia stroju
7. Podsumowanie 974
XIV. Pierścionki (K. Wachowski) 975
1. Forma 975
2. Chronologia 979
3. Problem miejscowej wytwórczości 979
4. Symbolika 979
XV. Podkowy (K. Jaworski, S. Rodak) 981
1. Wprowadzenie 981
2. Przynależność typologiczna podków z placu Nowy Targ i rozważania chronologiczne 984
3. Uwagi końcowe 986
XVI. Higiena (K. Wachowski) 989
XVII. Gry i zabawy (I. Gomułka) 993
1. Miniatury przedmiotów codziennego użytku 993
a. Miniaturowe naczynka, b. Miniaturowe narzędzia, c. Miniaturowa broń, d. Łódki, e. Koniki, f. Kółka, g. Skarbonki
2. Zabawki wpływające na rozwój ruchowy i manualny dziecka 1014
a. Bąki, b. Piłki, c. Kulki, d. Łyżwy i płozy sanek, e. Kości do gry
3. Elementy gier 1027
a. Kostki sześcienne, b. Pionki do gry

4. Instrumenty 1037
a. Grzechotki, b. Aerofony, c. Drumle, d. Dzwoneczki gliniane, e. Element instrumentu strunowego
5. Podsumowanie 1046
XVIII. Zabytki kamienne 1049
1. Funkcje wyrobów kamiennych – handel i rzemiosło (E. Lisowska) 1049
a. Kamienie do żaren rotacyjnych, b. Osełki, c. Formy odlewnicze i matryce, d. Przęśliki, e. Kulki do gier, f. Wisior, g. Detale architektoniczne, h. Pozostałe zabytki
2. Charakterystyka petrograficzna zabytków kamiennych (P. Gunia) 1060
a. Wyniki badań petrograficznych, b. Podsumowanie
XIX. Pochówek dziecka w przestrzeni mieszkalnej. Problem obecności szczątków ludzkich w obiektach osadniczych (P. Duma) 1075
1. Pochówek dziecka w naczyniu 1075
2. Zagadkowe znaleziska szczątków ludzkich z placu Nowy Targ na tle porównawczym 1078
XX. Zwierzęta w średniowiecznym Wrocławiu. Problem struktury konsumpcji mięsa (A. Chrószcz, M. Janeczek, E. Pasicka) 1083
1. Wstęp 1083
2. Materiały i metody 1084
3. Omówienie wyników i dyskusja 1085
a. Bydło (*Bos primigenius f. taurus*), b. Świnia (*Sus scrofa f. domestica*), c. Grupa owca/koza (*Ovis ammon f. aries et Capra aegagrus f. hircus*), d. Koń (*Equus ferus f. caballus*), e. Pies (*Canis lupus f. familiaris*) i kot (*Felis silvestris f. domesticus*), f. Ptaki (*Aves*), g. Zwierzęta dziko żyjące
4. Wnioski 1111
XXI. Dynamika przemian osadniczych i kulturowych. Zakończenie (J. Piekalski, K. Wachowski) 1113
Bibliografia 1119
Summary 1179
Table of Contents 1177
The Rythm of the City Development at the Cultural Frontier. Study of The Nowy Targ Square Zone in Wrocław 1181
Afiliacje 1215

Tabele i plany ..... http://wratislavia.archeo.uni.wroc.pl/index.php?sw=231

Wstęp

Jedną z istotnych cech Europy Środkowej, a zwłaszcza jej wschodniej części, wykraczającej poza dawny *limes sorabicus*, jest znaczna autonomia rozwoju kulturowego, czytelna od pradziejów aż po czasy najnowsze. Wpływy cywilizacji antycznych nie odegrały tam decydującej roli. We wczesnych fazach średniowiecza tereny te pozostawały między zasięgiem oddziaływań zachodniego chrześcijaństwa, reprezentowanego przez Cesarstwo Karolingów, a strefą wpływów Bizancjum. Relatywnie długo mieściły się poza obszarem struktur państwowych i urbanizacji. Pierwszy średniowieczny przełom kulturowy wiązał się tam z przemianami politycznymi wieku X – powstaniem państw Przemyślidów i Piastów poza wschodnią granicą Królestwa Niemieckiego, dziedziczącego cywilizacyjny dorobek dawnego Cesarstwa Karolingów. Drugi przełom, zmieniający w zasadniczy sposób strukturę społeczną i model gospodarki, nastąpił w XIII w., a jego istotnymi składnikami były: napływ nowej ludności z przeludnionego Zachodu, modernizacja wsi, urbanizacja, upowszechnienie pieniądza i wprowadzenie kredytu. Większość miast powstała wówczas *a novo*, na terenie wolnym od starszego osadnictwa, niekiedy przy grodach kasztelańskich lub klasztorach. Szczególne znaczenie miały jednak istniejące już ośrodki centralne, skupiające władzę książęcą, biskupstwo i nieagrarną gospodarkę. Powstałe przy nich gminy mieszczańskie szybko stały się katalizatorem postępujących przemian. Nowe wyzwania gospodarcze znalazły odbicie w nowej organizacji prawnej i strukturze przestrzennej miast. Doniosłe znaczenie zachodzących zmian znalazło odbicie w opisujących je określeniach stosowanych w literaturze przedmiotu – „komercjalizacja" bądź wręcz „europeizacja" (Gawlas 2006; McCormick 2007). Ich istotą były następujące procesy: włączenie terenów Europy Środkowo-Wschodniej do ponadregionalnego życia gospodarczego, rozwój i prawne ugruntowanie własności prywatnej oraz otwarcie na ogólnoeuropejskie prądy kulturowe. Nie będzie przesadą, jeśli powiemy, że tereny obecnej Polski, Czech, Słowacji i Węgier zostały wówczas włączone, jako „młodsza Europa", do szeroko pojętej cywilizacji Zachodu.

Wrocław, podobnie jak Praga i Kraków, należał do ośrodków, w których przemiany te zaznaczyły się szczególnie mocno. Prześledzenie ich jest ważne nie tylko dla poznania dziejów Wrocławia – głównego miasta historycznego Śląska – ale także dla zrozumienia całokształtu średniowiecznej przemiany cywilizacyjnej, oddzielającej pradzieje od czasów nowych.

Głównym celem podjętym przez autorów przedstawionej pracy jest prześledzenie dynamiki średniowiecznych przemian Wrocławia, a także analiza zjawisk wyrastających z miejscowego podłoża kulturowego i przyniesionych przez gości oraz znaczenia tych zjawisk dla krajobrazu kulturowego średniowiecznego i postśredniowiecznego miasta. Podejmiemy próbę odniesienia się do ich genezy, przebiegu i znaczenia. Jed-